

Balkán, te „vén bolond”

Két kisbusz hagyta el a győri Szent Mór Bencés Perjelség udvarát, tele öregdiákokkal, atyákkal, reményekkel, – a melegre tekintettel – 5-6 zsugor vízzel és kíváncsisággal. Az utazás célja: megismerni a Közép-Nyugat-Balkánt minden népével, nyelvével, kultúrájával és vallásával, szépségeivel és problémáival együtt. Szelve a kilométereket, még Magyarországon egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy megterhelő 10 napnak nézünk elébe: ezek az országok – bár a felszínen hasonlóak – kismillió ellentéteikkel még a leggyakorlottabb etnográfusoknak és diplomatáknak is feladják a leckét.

A szerb–magyar határt után

A határt átlépve megláttuk az Alföldet. Az igazit. Itt a síkság tényleg teljesen azzá válik, aminek hívják. A magyar oldalon még a Kiskunságot homokbuckák és erdősávok tagolták, itt viszont a látótávolságnak csak a horizont szabott határt. Az első megállónk, Kelebia a határt azonnal követve úgy terült elénk, mint archetipikus síkvidéki, sakktáblás falu. Itt találkoztunk Paskó Csaba plébános atyával, a mesterszakács pappal. Miután az Apostolok Küldetése templomban szentmisén vettünk részt, fenséges vacsorát költöttünk el az atya jóvoltából. Ezt pálinkakóstoló kísérte, melyben megjelent a híres kelebiai szilva is, nem kis örömünkre. „Én a konyhában rájöttem, nem szeretem a meleget, ez pedig csak motivál, hogy a poklot elkerüljem” – mondta az atya. A nap sugarai alatt egész nap a kisbuszban főve ennek mi is csak igazat tudtunk adni. Még aznap este elértük Szabadkát, első szállásunkat az úton.

Másnap délelőtt felkerestük a Vajdasági Magyar Szövetség székházát. A szecessziós belváros főterén, árnyas fasorok közt megbúvó házban a magyarság legfőbb szerbiai képviselői, Pásztor Bálint, Juhász Bálint és Fremond Árpád fogadtak. Betekintést kaptunk a vajdasági politikába és etnikai helyzetbe, és válaszokat is kaptunk temérdek kérdésünkre.

A főtéren álló Szent Teréz-székesegyház talán Bácska legkifejezőbb szimbóluma: követi a város és nagyobb vonalakban a tömbmagyarság sorsát. A közepén futó hatalmas repedés mértani pontossággal idézi a kettéosztott magyarságot mind politikai, mind kulturális, mind világlátási értelemben. S bár a szerbek eleinte még örültek is ennek, most már az állam is szívesen javítaná ki a törést, mielőtt az egész katedrális romba dőlne. A statikai instabilitás azonban egészen az alapokig hat, így jelenleg még a módszer is kérdéses, egyáltalán hogyan lehetne összefogni újra – ahogyan a magyarságot – a homlokatot.

Ezután vezetett sétát tettünk Kosztolányi Dezső és Csáth Géza városában, mely valóban méltó a nagy írók nevéhez. A városházán, mely egy kisebb ország parlamentje is lehetne, az önkormányzat magyar tagjai fogadtak, akik Szabadka város problémáit, helyzetét és jövőképét mutatták be nekünk.

A tömbmagyarságtól eltávolodva

Utunk Péterváradra és Újvidékre vitt, ahol Györe Zoltán egyetemi tanár és Koci Anna vezetett körbe minket. Az oktatás helyzetéről, alapvetően a Vajdaság fővárosáról kaphattunk kielégítő körképet. Aznap Székelykevény ért minket az este. A falu lakossága székelynek vallja magát. Azok is, hiszen a Belgrád alatti Duna-szakaszt székelyekkel telepítették be a 19. század második felében. Ezzel egy érdekes identitáskettősséget hoztak létre, hiszen a helyiek egyszerre szerbiai magyarok és vajdasági székelyek. Aznap este a balkáni identitás újabb példáját is láthattuk. A helyiekkel nehezen tudtunk beszélni: Európa-bajnoki nyolcaddöntő volt. „Kiesett Szerbia, kiesett Magyarország. Marad Jugoszlávia, ebből a horvátok kiestek, a bosnyákok ki se jutottak – magyarázza az egyik öreg –, így most a szlovénoknak szurkolunk.” Egy igazi balkáni embernek nem kedvenc csapata van, hanem listája a szurkoláshoz. Végül az igazán szorosra sikerült Portugália–

Szlovénia találkozó közben éltük át a füllesztő, júliusi, Duna-parti mindennapokat, azonosultunk kicsit a legdélebbi magyarlakta faluval.

Másnap reggel az itt élő Dani Zoltán, a lelőhetetlennek titulált F-117-es lopakodó bombázó eltalálójával találkoztunk, amivel kapcsolatban a pontos metodikát megismerve megfogalmazódott bennünk a kérdés: hogy nem jutott eddig senkinek se eszébe?

Ezután Belgrádba érkezve az érsekség volt első állomásunk. Az atyák misét celebráltak a kicsiny székesegyházban, másik nevén „diplomata kápolnában”, mely becenevét az ott gyakran megforduló diplomatákról kapta, akik az alapvetően mélyen ortodox főváros katolikusainak jelentős részét adják. Itt Német László belgrádi érsek mesélt nekünk az ortodox egyház autokefál gondolkodásából eredő diplomáciai szerepéről. Dióhéjban: ha a szerb államnak bármi dolga van a katolikus egyházzal, azt a belgrádi érsekkel, azaz „a szerbiai katolikus egyház fejével” akarja megbeszélni, bár az országban tartózkodik apostoli nuncius is, kinek ez volna hivatalos feladata. Mégis, az ortodox világ gondolkodása azt diktálja, hogy a belgrádi érseknek, mint az országban tartózkodó legmagasabb katolikus egyházi tisztségnek van döntő szava a római katolikus ügyekben. Elvégre náluk ez így megy: miért csinálná bárki máshogy?

Utána a nagykövetséget ejtettük útba. Amit eddig anekdotikus alapon hallhattunk, azt most diplomáciai keretek közé ültetve, a tárgyalóasztalok és csúcstalálkozók függvényében mutatta meg nekünk Magyar József nagykövet. Ahogyan érdemes terepmunkára mennie az elmélettel foglalkozónak, úgy fontos mindenkinek a hivatalos és megfontolt hangú gondolatokkal is tisztában lennie.

Belgrád, az igazi balkáni nosztalgia világvárosa

A nyugati, EU-ba belépett volt tagállamok már túllendültek egykori anyaországuk szintjén, fővárosaik lassan, de biztosan épülnek, szépülnek. Eközben kettejük közt Szarajevó a hegyek mögé bújik, még lábadozik a háborúból, a maga útját járja, a behatóbb ismertség hiánya okán pedig nyitott előtte a világ: arra mehet, azt mutathat meg magából, amit akar. Nem úgy Belgrád: az ősi városnak megvannak a maga ősi elvárásai, ahogyan friss potenciálja is. Reputációja, lehetőségei és Szerbia politikája az emberek szemében mégis az Európán belüli visszamaradottság és a kegyetlen vadkelet szimbólumává teszi. Nem alaptalanul, de nem is teljesen jogosan.

A valódi Szerbia

A szerencsétlen sorsú házak, amelyek gazdái vagy kivándoroltak, vagy hanyagságból, de le sem vakolták őket, magányosan állnak a szerb hegyek ölelésében.

A szerb-koszovói határt Merdare településnél átlépve autószer vízek, mecsetek, Mercedes-kereskedések és albán sírkövesek végláthatatlan sora fogadott. Ez Koszovó: euró, etnikai feszültségek és a Balkán legjava. Pristina, a főváros innen már nem volt messze. Itt az este nem a filmekből ismert szétlőtt utcák és kihalt terek vártak, hanem olyan éjszakai élet, mely a budapestivel, bécsivel is felvehetné a versenyt. Végére is Koszovóé jelenleg Európa legalacsonyabb átlagéletkorú, szórakozásra éhes népeisége. Az ország is fiatal a maga 17 évével. Másnap a pristinai magyar nagykövetségen Bozsik Béla nagykövet aztán ismertette velünk Koszovó terheit, problémáit, politikai küzdelmeit. A beszélgetést azonban rövidre kellett fogjuk, a NATO-KFOR Novo Selo-i támaszpontján a magyar kontingens tagjai vártak minket. (A Kosovo Force, azaz KFOR a Koszovóban tevékenykedő, a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő – *a Szerk.*) Ők felelnek azért, hogy Koszovóban az agresszió ne lobbanjon lángra. Az Amerikai Egyesült Államok és Olaszország után a Magyar Honvédség képviselteti magát legnagyobb számban, mint megtudtuk, többek között azért, mert azon kevés nemzet egyike vagyunk, akiket szívesen látnak szerb területeken. A KFOR hivatalos célja, hogy békefenntartó feladatait szépen lassan átadja a helyi, koszovói szerveknek.

Mikus Tibor atya, a KFOR tábori lelkésze nagy örömmel fogadott minket, majd a katonai püspökségről és lelkipásztorkodásról mesélt. Ezután Szent-Imrey Dávid alezredes parancsnok vezetésével beszélgettünk a bázis magyar katonáival. Talán utunk során a legkedvesebb, legőszintébb embereket itt ismertük meg.

Koszovó igazi mibenlétéről még egy hely tanúskodik: Prizren városa. Ha Koszovó Magyarország, akkor Prizren Esztergom vagy Székesfehérvár. Történelmi házak, kábelkötegek a házak közt, és egy ortodox monostor két saroknyira a város fő mecsetjétől. A belváros építés alatt, a közterek alakulnak. A műezsin hangja keveredve a diszkóból szóló friss slágerekkel megfelelő búcsúztató volt ettől az ellentétekben bővelkedő, ám mégis önazonos országtól.

Egy albán kitérőt követve, ahol Shkodër monarchiát idéző belvárosa és a Marubi Fényképmúzeum után szó szerint a padlón hagytuk az állunkat, átléptük a montenegrói határt és Budva felé vettük az irányt. Az Amalfi partszakasz elbűjíthat. Az 1500 méteres hegyek mint részeges óriások dőlnek bele az óceánba. Nem szólnak róla reklámok, nem fordul meg itt Európa és Amerika elitje, nem az EU tagja. Nem osztályrész, kötelező tartozéka a fellengzés és rongyrazás. Pont ettől csodás. A part mentén a tengerszag fogad, vurstli, bárók, kivetítők az EB-hez, egy szóval minden, ami mulatásra buzdítja az embert. Ha viszont átlépjük az ősi városkaput, úgy – a turistákat leszámítva – olyan középkori hangulatba csöppenhet bárki, amit tán a dél-francia kisvárosok érnek csak utol.

Ezután Dubrovnik várt minket, Budva népszerűbb, turizmusra alkalmasabb, de jóval fásultabb „nagybátyja”. A belváros tűzforró, agyon koptatott macskaköveiről fölnézve ismerős látvány: a város címere, melynek vörös-ezüst sávjait itthon Árpád nevével fémjelezzük. Nem is csoda, Nagy Lajos királyunk előtt hajtott fejet a város, felvéve a király címerének e részletét – ezt Birdács Olivíától, a kisszámú, de annál erősebb magyar közösség oszlopos tagjától tudtuk meg.

Neumba, a boszniai tengerpart egyetlen városába érve megtudtuk, mi az a „balkáni nyaralás”. Amire Montenegróban számítottunk, az itt valóban utolért: cévapčići, nyaralóövezeti hangulat, csíkos napernyők tömkelege.

Másnap Mostar felé vettük az utat. A Bosnyák-Horvát Föderáció horvát kisebbségének szívcsakrája, az élő, dobogó történelem, Nyugat-Balkán koronája, kelet és nyugat találkozása. A Neretva két partján valóban két világ foglal egymással szemben helyet. A legszebb az egészben, hogy a műezsin tökéletesen megtűri a déli harangozást a túlparton, és vice versa. Ez jellemzi a Bosnyák-Horvát Föderációt is: maximális tolerancia, szögesen ellentétes kultúrák békés koegzisztenciája, velőig hatóan szép építészetben, természetben, egy apró, önálló világba beoltsva. Vasárnap lévén volt szerencsénk egy horvát misét végighallgatni a helyi ferences templomban.

Az este már Szarajevóban ért minket. A „kelet és nyugat találkozása” kifejezés Boszniában mindenütt érvényes. A város egyik felé monarchiabeli bérházak, egy neoromán katolikus katedrális és apró, mellékutcákra nyíló kocsmák alkotják. Aztán jön egy sarok, amin túl a klasszikus egyemeletes, fehérre meszelt házak, mecsetek és méregerős feketével szolgáló kávéházak. Utcánkenti kultúrsokk, a szó legszorosabb értelmében.

Egy rövid séta után nyugovóra tértünk s másnap újult erővel indultunk Magyarország szarajevói nagykövetségére, ahol Pósa Krisztián nagykövet pontosan elmagyarázta a daytoni egyezményben lefektetett állam működését. Ezután az ország spirituális élete került a középpontba, hiszen Európában egyedülálló, ahogyan a három különböző vallású nép – a katolikus horvátok, az ortodox szerbek és a muszlim bosnyákok – békés együttélését megzavarja a politika. Utóbbit személyesebb hangvételben Muratovic Irmától tudtuk meg, aki a szarajevói magyarokat képviseli és maga is végig élte a város ostromát a '90-es évek első felében. Meglepő módon nincsenek is kevesen a magyarok, sokan a jugoszláv időkben főleg a munka vagy egyetem miatt jöttek.

Aznapi este Banja Lukát ejtettük még útba. Elvégre, ha a Bosnyák-Horvát Föderáció fővárosát megtekintettük, úgy illendő a Szerb Köztársaságba is ellátogatni. Utolsó esténknek így ez a város

szolgáltatott érdekes keretet, mely inkább egy alföldi nagyváros benyomását keltette, mint a Budapestet idéző Sarajevó. Egyszerű, letisztult belváros, kedves emberek, szerb nyelvű feliratok. A hasonlítás legjobb értelmében: Kiskunhalas, cirill betűkkel.

Balkán, te „vén bolond”

Vén, hiszen az ezeréves városok lakói a mai napig ugyanabban a gondolatvilágban, ugyanabban a kontextusban élnek, mint eleik több száz évvel ezelőtt. Bolond, hiszen lakói úgy ragaszkodnak bevett rigolyáikhoz és prekoncepcióikhoz, mint a saját bőrükhöz. Élik mindezt szédítő sodrású történelemmel, az utánozhatatlan sokszínűséggel, jó négyszáz év kulturális és etnikai keveredéssel, a lélegzetelállító tájjal és egy jó adag önérzettel.

*

Köszönjük a tanulmányút megvalósulását öregdiákunknak Dr. Csaplár-Degovics Krisztiánnak; a Nemzetpolitikai Államtitkárságnak; a Külgazdasági és Külügyminisztériumnak; a belgrádi, a pristina-i és a sarajevói magyar nagykövetségnek; a Vajdasági Magyar Szövetségnek; a Katolikus Tábori Püspökségnek; a Budai Szerb Ortodox Egyházmegyének; a Belgrádi Érsekségnek, a Győri Bencéseknek, a Tihanyi Bencés Apátságnak, a Tihanyi Apátsági Rege Cukrászdának, a soproni New Medical Centernek, a Hon Tours Utazási Irodának, Mikus Tibor főhadnagynak, Paskó Csaba atyának, Prof. Dr. Györe Zoltánnak és Koci Annának, Shafi Gashi prizreni múzeumigazgatónak, Muratovic Irmának és Dr. Márkus László boszniai főképviseelő-helyettesnek